

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی

عنوان:

**بررسی میزان مطابقت چکیده‌های فارسی مقالات
نشریات علمی - پژوهشی حوزه علوم قرآن و حدیث
منتشره در ۱۳۸۷ - ۱۳۸۹ با استاندارد ایزو ۲۱۴**

استاد راهنما:

دکتر علیرضا هویدا

استاد مشاور:

عبدالحسین طالعی

نگارنده:

راضیه سلیمانی

دی ماه ۱۳۹۰

تقدیم

اثر حاضر را با تمام بیچ بودنش

تقدیم می دارم به پیشگاه مقدس

پدر مهربان و حاضر غایبان امام عصر عجل الله تعالی فرجه

و ولی نعمت قمی با بانوی کریمه حضرت فاطمه معصومه سلام الله علیها

که از خوان احسان و کراتشان همواره شمعیم.

مشکر و سپاس

سپاس و ستایش خداوندی را سزااست که پرده تاریک جهل را با روشنائی علم و آگاهی نانتناهی خویش شکافت و دل های شیشه می علم و آگاهی را از دام هو می رهائی و به راه هدی راهنمایی ساخت. سپاس نانتناهی او را و بندگان برگزیده اش را و سپاس بزرگوارانی که در این راه صمیمانه یاریم کردند.

بر خود لازم می دانم از تمامی اساتید کرامتدور و فرزندانم که از سال ۱۳۸۴ تاکنون از محضرشان استفاده کرده ام مشکر و قدردانی نمایم: جناب آقای دکتر هویدا که راهنمایی پایان نامه را بر عهده داشته و همواره از علم و اخلاقشان درس گرفته ام، خانم دکتر خوانساری، خانم خالقی، خانم غلامی، آقای عباداله، آقای کریمی و آقای رهبر و در مقطع کارشناسی ارشد آقای دکتر علیرضا نوروزی، آقای علی بیک، آقای دکتر حسن زاده و آقای دکتر رضایی شریف آبادی که از چشمه دانششان بهره بردم و جناب آقای طالعی مشاور پایان نامه و استاد علمی و علمی ام در زندگی و درنگنهای فکری. از خداوند متعال برای تک تکشان موفقیت، سعادت و عمر بابرکت خواستارم.

همچنین سپاسگذارم از خانواده ام به خصوص مادر و پدرم و دعای خیر همواره بر زبانشان و نگاه سرشار از محبت و امیدشان،

و از همسرم آقای هجایی که از کلام اول پایان نامه که مصادف با آغاز زندگی مشترکمان بود همراه فکری و روحی ام بود.

چکیده

چکیده یکی از ابزارهای اصلی ذخیره و بازیابی اطلاعات است که نقش برجسته‌ای در دسترسی به حجم فزاینده محتوای منابع اطلاعاتی دارد. برای اینکه چکیده رسالت خود را به درستی ایفا کند، باید مطابق استانداردهای خاص آن نگاشته شود. گسترش تعداد نشریات و مقالات منتشرشده در حوزه علوم قرآن و حدیث باعث شده است که امکان مطالعه و آگاهی از محتوای همه آنها برای پژوهشگران این حوزه میسر نباشد. در این بین چکیده‌نویسی ابزار مفیدی برای یافتن اطلاعات مورد نیاز با صرف کمترین زمان و هزینه می‌باشد. اما در حال حاضر به نظر می‌رسد چکیده‌نویسی این مقالات در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. ایزو ۲۱۴ از جمله استانداردهای چکیده‌نویسی است که چکیده را از لحاظ محتوا، نحوه ارائه و سبک مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان مطابقت چکیده‌های فارسی مقالات نشریات علمی - پژوهشی علوم قرآن و حدیث منتشره در سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ با استاندارد ایزو ۲۱۴ انجام گرفته است. جامعه پژوهش شامل ۸ عنوان نشریه علمی - پژوهشی علوم قرآن و حدیث (۴۰ مجلد و ۳۳۳ چکیده) می‌باشد. نوع پژوهش توصیفی و به روش پیمایشی است. داده‌ها با استفاده از سیاهه واری استخراچ یافته از استاندارد گردآوری شده و با استفاده از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس. مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که میانگین مطابقت چکیده‌های فارسی نشریات علوم قرآن و حدیث، با استاندارد ایزو ۲۱۴، ۶۹/۳۸٪ است. همچنین در میان نشریات جامعه مورد بررسی مشخص شد که پژوهش دینی (۸۲/۴٪) بیشترین میزان مطابقت و پژوهشنامه قرآن و حدیث (۶۴/۶۳٪) کمترین میزان مطابقت را با استاندارد داشته است. از میان ملاک‌های بررسی شده نیز ملاک "محل قرار گرفتن چکیده" (۱۰۰٪) بیشترین میزان مطابقت و ملاک "بیان روش در چکیده" (۱۳/۲۱٪) کمترین میزان مطابقت با استاندارد را داشته است.

کلیدواژه: چکیده‌نویسی، استاندارد ایزو ۲۱۴، نشریات علوم قرآن و حدیث

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

کلیات

- ۱-۱-۱. مقدمه ----- ۱
- ۲-۱-۲. بیان مساله ----- ۳
- ۳-۱-۳. اهمیت و ضرورت پژوهش ----- ۵
- ۴-۱-۴. اهداف پژوهش ----- ۶
- ۵-۱-۵. پرسش های پژوهش ----- ۶
- ۶-۱-۶. فرضیه ----- ۷
- ۷-۱-۷. تعاریف عملیاتی ----- ۷

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

- ۱-۲-۱. بخش اول. مبانی نظری ----- ۱۰
- ۱-۲-۱-۱. مقدمه ----- ۱۰
- ۲-۱-۲-۲. مفاهیم و تعاریف چکیده ----- ۱۱
- ۳-۱-۲-۳. اهداف چکیده ----- ۱۲
- ۴-۱-۲-۴. کارکردهای چکیده ----- ۱۲
- ۵-۱-۲-۵. ساختار چکیده ----- ۱۵
- ۶-۱-۲-۶. انواع چکیده ----- ۱۶
- ۷-۱-۲-۷. نحوه ارائه و سبک چکیده ----- ۲۳
- ۸-۱-۲-۸. تفاوت چکیده و خلاصه ----- ۲۵
- ۹-۱-۲-۹. چکیده نویسی ----- ۲۶
- ۱۰-۱-۲-۱۰. تاریخچه چکیده نویسی ----- ۲۷
- ۱۱-۱-۲-۱۱. چکیده نویسی ----- ۲۹
- ۱۲-۱-۲-۱۲. فرآیند چکیده نویسی ----- ۳۰
- ۱۳-۱-۲-۱۳. چکیده نویسی خودکار (ماشینی) ----- ۳۱
- ۱۴-۱-۲-۱۴. ارزیابی چکیده ----- ۳۲
- ۱۵-۱-۲-۱۵. استانداردهای چکیده نویسی ----- ۳۳
- ۱۶-۱-۲-۱۶. استاندارد ایزو ۲۱۴ ----- ۳۴
- ۱۷-۱-۲-۱۷. خلاصه ای از مبانی نظری ----- ۳۶

- ۲-۲. بخش دوم. پیشینه پژوهش ----- ۳۶
- ۲-۲-۱. مطالعات انجام شده در ایران ----- ۳۶
- ۲-۲-۲. مطالعات انجام شده در سایر کشورها ----- ۴۰
- ۲-۲-۳. استنتاج از پژوهش‌های پیشین ----- ۴۲

روش‌شناسی پژوهش

- ۳-۱. مقدمه ----- ۴۶
- ۳-۲. روش پژوهش ----- ۴۶
- ۳-۳. جامعه پژوهش ----- ۴۶
- ۳-۴. روش و ابزار گردآوری داده‌ها ----- ۴۷
- ۳-۵. روش تحلیل داده‌ها ----- ۴۷

تحلیل داده‌ها

- ۴-۱. مقدمه ----- ۴۹
- ۴-۲. پاسخ به پرسش‌های پژوهش ----- ۴۹
- ۴-۲-۱. پرسش اول: انواع چکیده‌های نشریات علوم قرآن و حدیث کدامند؟ ----- ۴۹
- ۴-۲-۲. پرسش دوم: انطباق چکیده مقالات از حیث محتوا (هدف، بحث و تفسیر، بیان روش، نتایج) با ایزو ۲۱۴ به چه میزان است؟ ----- ۵۰
- ۴-۲-۳. پرسش سوم: انطباق چکیده مقالات از حیث نحوه ارائه (جایگاه چکیده، طول و اطلاعات کتابشناختی) با ایزو ۲۱۴ به چه میزان است؟ ----- ۵۲
- ۴-۲-۴. پرسش چهارم: انطباق چکیده مقالات از حیث سبک (پاراگراف‌بندی و جمله‌بندی، استفاده از افعال معلوم، اصطلاح‌گزینی و...) با ایزو ۲۱۴ به چه میزان است؟ ----- ۵۴
- ۴-۲-۵. پرسش پنجم: نشریات حوزه علوم قرآن و حدیث از حیث انطباق با استاندارد ایزو ۲۱۴ در کدام مرتبه قرار می‌گیرند؟ ----- ۶۲
- ۴-۲-۶. پرسش اصلی: مطابقت چکیده‌های فارسی نشریات علمی-پژوهشی حوزه علوم قرآن و حدیث با استاندارد ایزو ۲۱۴ به چه میزان است؟ ----- ۶۳
- فرضیه ----- ۶۵

۶۷-----	۱-۵. مقدمه
۶۷-----	۲-۵. تحلیل یافته های پژوهش
۶۷-----	۱-۲-۵. انواع چکیده های نشریات علمی - پژوهشی علوم قرآن و حدیث
۶۹-----	۲-۲-۵. مطابقت چکیده مقالات نشریات علوم قرآن و حدیث با ایزو ۲۱۴ از لحاظ محتوا
۷۳-----	۳-۲-۵. مطابقت چکیده مقالات نشریات علوم قرآن و حدیث با ایزو ۲۱۴ از لحاظ ارائه
۷۵-----	۴-۲-۵. مطابقت چکیده مقالات نشریات علوم قرآن و حدیث با ایزو ۲۱۴ از لحاظ سبک
۸۱-----	۵-۲-۵. رتبه بندی نشریات علوم قرآن و حدیث از حیث انطباق با استاندارد ایزو ۲۱۴
۸۱-----	۶-۲-۵. مطابقت چکیده های فارسی نشریات علوم قرآن و حدیث با استاندارد ایزو ۲۱۴
۸۲-----	فرضیه
۸۳-----	۳-۵. پیشنهادهای برخاسته از پژوهش
۸۳-----	۴-۵. پیشنهادهایی برای پژوهش های آینده
۸۳-----	۵-۵. پیشنهادهای اجرایی
۸۴-----	منابع
۸۸-----	پیوست

پیوست ۱: استاندارد ایزو ۲۱۴ برای چکیده نویسی

پیوست ۲: سیاهه و ارسلی براساس استاندارد ایزو ۲۱۴

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۳۴.....	جدول ۲-۱. استانداردهای چکیده نویسی.....
۴۹.....	جدول ۴-۱. فراوانی چکیده‌های تمام‌نما و راهنما به تفکیک نشریات.....
۵۱.....	جدول ۴-۲. میزان انطباق چکیده نشریات با استاندارد ایزو ۲۱۴ از لحاظ محتوای مدرک.....
۵۳.....	جدول ۴-۳. میزان انطباق چکیده مقالات با استاندارد از لحاظ طول.....
۵۴.....	جدول ۴-۴. میزان انطباق چکیده مقالات با استاندارد از لحاظ ذکر اطلاعات کتابشناختی.....
۵۵.....	جدول ۴-۵. میزان انطباق با استاندارد از لحاظ سبک - شروع چکیده با جمله مبین موضوع.....
۵۶.....	جدول ۴-۶. میزان انطباق با استاندارد از لحاظ سبک - فراوانی کلمات چکیده و پاراگراف.....
۵۷.....	جدول ۴-۷. میزان انطباق با استاندارد از لحاظ سبک - استفاده از جملات کامل.....
۵۷.....	جدول ۴-۸. میزان انطباق با استاندارد از لحاظ سبک - عدم استفاده از جملات طولانی.....
۵۸.....	جدول ۴-۹. میزان انطباق با استاندارد از لحاظ سبک - عدم ارائه اطلاعات غیر ضروری.....
۵۹.....	جدول ۴-۱۰. میزان انطباق با استاندارد از لحاظ سبک - استفاده از افعال معلوم.....
۵۹.....	جدول ۴-۱۱. میزان انطباق با استاندارد از لحاظ سبک - استفاده از ضمیر سوم شخص.....
۶۰.....	جدول ۴-۱۲. میزان انطباق با استاندارد از لحاظ سبک - کلیدواژه و برگرفته شدن آن از متن... ..
۶۱.....	جدول ۴-۱۳. میزان انطباق با استاندارد از لحاظ سبک - عدم کاربرد علائم ناآشنا.....
۶۲.....	جدول ۴-۱۴. رتبه‌بندی نشریات علمی - پژوهشی علوم قرآن و حدیث.....
۶۴.....	جدول ۴-۱۵. میزان مطابقت نشریات علوم قرآن و حدیث با استاندارد ایزو ۲۱۴.....

فهرست نمودار

۶۳.....	نمودار ۴-۱. رتبه‌بندی نشریات علمی - پژوهشی علوم قرآن و حدیث.....
---------	--

فصل اول

کلیات

۱-۱. مقدمه

قرآن کریم به عنوان محور اساسی فرهنگ و تمدن اسلامی به همراه سنت، تشکیل دهنده هسته اصلی دین اسلام و علوم و معارف آن می‌باشد که به تناسب شرایط و فرصت‌ها و همچنین گرایش‌های پژوهشگران همواره مورد بحث و بررسی بوده است. ثمره آن، در پیدایش و پیشرفت دانش‌های مختلفی (حدیث، تفسیر، بلاغت و...) در این حوزه نمود داشته که یا در پرتو مستقیم قرآن نشأت و تطور یافته-اند و یا قرآن به گونه‌ای در توسعه و پیشرفت آنها نقش اساسی داشته است.^۱

"علوم قرآنی" شامل مجموعه‌ای از مباحث است که موضوع و محور آنها قرآن است. فصل جدانشدنی این علم و یکی دیگر از منابع اصلی علوم اسلامی، حدیث است که از آن به عنوان سنت یاد می‌شود. "علم حدیث" دانشی است برای شناخت قول و فعل و تقریر معصوم^۲. بنابراین علوم قرآنی و حدیثی شاخه اصلی دین اسلام و علوم و معارف آن را تشکیل می‌دهند.

به دلیل اهمیت علوم قرآن و حدیث، پژوهش‌های بسیاری در این زمینه صورت گرفته و کتاب‌ها، نشریات و مقالات علمی و تخصصی فراوانی نیز در این حوزه منتشر گردیده است. با توسعه مراکز دانشگاهی و حوزوی و در پی آن گسترش رشته علوم قرآن و حدیث به عنوان یکی از رشته‌های تخصصی این مراکز، تعداد منابع منتشره در این حوزه افزایش چشمگیری داشته است؛ به خصوص در زمینه انتشار نشریات و مقالات تخصصی علوم قرآن و حدیث تحول اساسی به وجود آمده است. همچنان که آمار نشان می‌دهد تعداد نشریات و مقالات علمی-پژوهشی این حوزه در دهه هشتاد نسبت به دهه‌های گذشته چندین برابر گردیده است.

---

۱. حسن خرقانی، "مقدمه ای بر علوم قرآنی"، فصلنامه پژوهش‌های قرآنی، شماره ۱۷ و ۱۸، (۱۳۷۸): ۳۰۰.

۲. سیدعلیرضا سیدکباری، "پیشینه دانش‌های اسلامی در حوزه‌های علمیه"، پیام حوزه، شماره ۳۸، (۱۳۸۲): ۱۸.

با افزایش تعداد نشریات و مقالات در این حوزه و همچنین با توجه به محدودیت زمانی و دسترسی، مطالعه و آگاهی از همه آنها امکان‌پذیر نیست. بنابراین نیاز به استفاده از ابزارهایی برای بازیابی اطلاعات این حوزه بیش از گذشته احساس می‌شود. از جمله آنها چکیده‌های مقالات می‌باشد که به عنوان فشرده‌ای از پژوهش‌ها ابزار بسیار مناسبی برای آگاهی از حجم و وسیع محتوای مقالات هستند.

جستجوی جامع و جایابی اطلاعات بدون در اختیار داشتن چکیده‌ها کاری دشوار است. اطلاعات چکیده‌نویسی از جمله مهمترین حلقه‌های زنجیره ارتباط بین تولیدکننده و مصرف‌کننده است که به عنوان ابزار مهم تجزیه و تحلیل مدارک، امکان دسترسی به منابع اطلاعاتی عظیم و فزاینده را فراهم می‌کنند.

چکیده یک مدرک عبارت است از انتخاب اطلاعات تازه و مفید در آن و بیان این اطلاعات به نحوی که از هر جهت تا حد امکان از حشو^۱ خالی باشد^۲. چکیده، فشرده دقیق محتوای مهم مدرک است که هدف‌ها، دامنه‌ی شمول و یافته‌های عمده-ی آن را عرضه می‌کند.

نقش و کارکرد چکیده‌ها برای تسهیل پژوهش و تحقیق در جوامع مشخص و مبرهن است. از جمله کارکردهای چکیده عبارت است از: آگاهی‌رسانی جاری^۳، ممانعت از انجام پژوهش تکراری، از بین رفتن موانع زبانی، بهبود بازیابی اطلاعات، مقابله با تولید مستمر و بیش از حد متون علمی، تسهیل انتخاب متن مورد نظر و...^۴. در حقیقت هدف چکیده این است که متون پالایش شده‌ی هر رشته را در دسترس محققان آن رشته قرار دهد^۵.

---

1. Redundant

۲. جلال مساوات، "نکاتی درباره چکیده و چکیده‌نویسی"، اطلاع‌رسانی، دوره نهم، شماره ۱ و ۲، (۱۳۶۴): ۹ و ۱۰.

3. Current Awareness

۴. زهرا کاظم پور و حسن اشرفی‌ریزی، مقدمه‌ای بر نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی (راهنمای عملی)، (تهران: چاپار، ۱۳۸۸)، ۲۱۹-۲۲۲.

۵. دونالد بی. کلیولند و آنادی. کلیولند، درآمدی بر نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، ترجمه سید مهدی حسینی، (تهران: چاپار، ۱۳۸۵)، ۱۲۹.

چکیده مقالات نیز یکی از ابزارهای اصلی دستیابی به نتایج پژوهش‌ها، آگاهی از موضوعات روزآمد تخصصی و پیشرفت‌های علمی است و نیز با کمک به تلخیص اطلاعات، در روند ذخیره، اشاعه و بازیابی منابع اطلاعاتی ردیف دوم سهمی به‌سزایی دارد. همچنین نقش آن در نظام‌های جستجوی رایانه‌ای بازیابی اطلاعات قابل توجه است.^۱ بنابراین روی‌آوری به مطالعه‌ی چکیده قبل از مطالعه‌ی متن اصلی، عملی‌ترین شیوه مطالعه‌ی گزینشی از بین مدارکی است که هر روز بر تعداد آنها افزوده می‌شود. برای اطمینان از این‌که این جایگزین‌ها به چه میزان رساننده متون اصلی هستند، مقایسه عناصر مطرح در آنها با استاندارد چکیده‌نویسی، توجیه‌پذیر شده است.

۲-۱. بیان مساله

اصلی‌ترین و مهمترین شیوه‌ی ارائه‌ی نتایج یک مطالعه و تحقیق، تهیه‌ی مقاله و ارائه‌ی آن در مجلات است. مقالات مجلات علمی و تخصصی تداوم دهنده‌ی آموزش، منبع ارائه و اشاعه‌ی جدیدترین یافته‌ها و نتایج تحقیقی و سرچشمه‌ی اخبار به‌روز علمی و حرفه‌ای در همه‌ی شاخه‌های دانش بشری هستند و در کنار دیگر منابع اطلاعاتی در رفع نیازهای اطلاعاتی کمک می‌کنند. اما با افزایش روزافزون تولیدات علمی، مطالعه‌ی متن کامل همه‌ی پژوهش‌ها غیر ممکن شده است و هیچ کس قادر نخواهد بود با مطالعه‌ی متن کامل نوشته‌ها، از تمام آنچه درباره‌ی دانش مورد علاقه‌ی وی نوشته شده، اطلاع حاصل کند. با توجه به ویژگی‌های چکیده، در اینجا نقش و اهمیت چکیده‌نویسی برجسته می‌شود و استفاده از چکیده برای ارائه‌ی جامع، دقیق و مختصر متن مقالات بیش از پیش ضرورت می‌یابد. این اهمیت و ضرورت به چند دلیل است: ۱. به دلیل افزایش روبه‌رشد مجلات منتشره و ماهیت بین‌رشته‌ای پژوهش، متخصصان زمان کافی جهت مطالعه‌ی مجلات متعدد و کثیرالانتشار و پیگیری منابع و مطبوعات تخصصی را ندارند و بر چکیده به عنوان منبع دقیق، کامل، فشرده و کوتاه اطلاعات بیش از پیش تاکید می‌کنند. ۲. چکیده ابزار صرفه‌جویی در زمان، مقدمه‌ی

---

۱. حیدر مختاری، "انطباق چکیده‌ی مقاله‌های مجلات دانشگاه‌های علوم پزشکی با دستورالعمل‌های گروه ونکوور و استاندارد ایزو ۲۱۴"، فصلنامه کتاب، شماره ۵۸، (۱۳۸۳): ۴۲-۵۲.

ورود به متن اصلی، عامل برانگیختن و جلب توجه به موضوع، نقطه‌ی آغاز مطالعه و عنصر تعیین‌کننده در تشخیص نیاز یا عدم نیاز به خواندن متن کامل است. ۳. چکیده پس از مطالعه هم، می‌تواند در نقش منبع مرور و تکرار مطالب خوانده شده وارد عمل شود^۱. بنابراین چکیده‌ی یک نوشته باید نکات عمده، مشاهدات و نتایج حاصل شده از یک تحقیق را طوری ارائه کند که خواننده بتواند تصمیم بگیرد آیا به اصل مقاله یا مدرک رجوع کند یا نه.

با توجه به بحث بومی‌سازی علوم انسانی و اهتمام ویژه نسبت به حوزه‌های اسلامی، نشریات این حوزه از نظر کمی و کیفی افزایش چشمگیری داشته‌اند و با توجه به افزایش تصاعدی تعداد مقالات منتشر شده در این نشریات، امکان مطالعه همه آنها میسر نیست. حوزه علوم قرآن و حدیث نیز از این افزایش تصاعدی بی‌بهره نبوده و طی سالیان اخیر تعداد نشریات این حوزه چندین برابر گردیده و به تبع آن تعداد مقالات منتشر شده در آنها نیز افزایش داشته است. بنابراین چکیده‌ی مقالات منتشر شده در این مجلات، عامل اصلی انتخاب مقالات و تعیین‌کننده‌ی نیاز یا بی‌نیازی مراجعان به مطالعه متن اصلی و بهره‌وری از نتایج مطرح شده در آنها است. اما از طرفی به نظر می‌رسد که اکثر چکیده‌های این نشریات در وضعیت مطلوبی نیستند و از استانداردهای رایج در زمینه چکیده‌نویسی پیروی نمی‌کنند. بنابراین، تعیین میزان انطباق این چکیده‌ها با استانداردهای بین‌المللی، یکی از راه‌های اساسی بهینه‌سازی اطلاعات آنها و ایجاد زمینه‌ی همسویی و هماهنگی با روندهای جهانی به شمار می‌آید. همچنین با توجه به نقش چکیده در افزایش سرعت و دقت بازیابی اطلاعات مرتبط با نیازهای اطلاعاتی، تعیین میزان انطباق، محکی برای برآورد فاصله با این استاندارد و به تبع آن، ایجاد هماهنگی در چکیده‌ها و جلوگیری از چندگانگی و پراکندگی در ارائه آنهاست.

استانداردی که معیار پژوهش حاضر قرار گرفته، استاندارد ایزو ۲۱۴ است. ایزو ۲۱۴ استاندارد است که توسط سازمان بین‌المللی استاندارد^۳ در سال ۱۹۷۶ در

۱. مریم سه‌دهی، "مقدمه‌ای بر چکیده‌نویسی"، *ماهنامه ارتباط علمی*، دوره ۱۵، شماره ۳، (۱۳۸۹).

2. ISO214-1976, Documentation-Abstracts for publications and documentation

3. ISO(International standard organization)

حیطه خدمات چکیده‌نویسی تهیه شده است. این استاندارد رهنمودهایی برای تهیه و نمایش چکیده‌های مدارک ارائه می‌دهد و بر چکیده‌هایی تاکید دارد که از سوی نویسندگان مدارک دست اول تهیه می‌شود. عناصر ایزو ۲۱۴ شامل: محتوای مدرک (هدف، روش‌شناسی، نتایج)، نحوه ارائه (جایگاه چکیده، اطلاعات کتابشناختی، طول) و سبک (پاراگراف‌بندی و جمله‌بندی، استفاده از افعال معلوم، اصطلاح‌گزینی ...) می‌باشد. چکیده‌هایی که با استاندارد ایزو ۲۱۴ مورد ارزیابی قرار می‌گیرد شامل چکیده‌های مقالات نشریات علمی- پژوهشی حوزه علوم قرآن و حدیث به زبان فارسی است.

پژوهشگران حوزه‌ی قرآن و حدیث، در قالب مقالات علمی- پژوهشی خود، برای تحلیل مقالات از شیوه‌های تحلیلی استفاده می‌کنند تا از طریق تبدیل آن‌ها به مقوله‌های قابل فهم، توانایی شناسایی روابط کلی را افزایش دهند. فرآیند تلخیص، جزئی از کوشش پژوهشگران برای تبدیل واقعیت‌ها به مفاهیم قابل درک است و این فرآیند مفهومی ساختن، به تلخیص مقالات به صورت چکیده اهمیت می‌بخشد.

این پژوهش برآن است تا با مطابقت چکیده‌های فارسی مقالات نشریات حوزه‌ی قرآن و حدیث که حائز رتبه علمی- پژوهشی از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری هستند، با ایزو ۲۱۴، میزان انطباق جنبه‌های تبیینی این چکیده‌ها را با استاندارد ایزو ۲۱۴ آشکار سازد.

۱-۳. اهمیت و ضرورت پژوهش

گسترش تعداد نشریات و مقالات منتشرشده در حوزه علوم قرآن و حدیث باعث شده است که امکان مطالعه و آگاهی از محتوای همه آنها برای پژوهشگران این حوزه میسر نباشد. در این بین چکیده‌نویسی ابزار مفیدی برای یافتن اطلاعات مورد نیاز با صرف کمترین زمان و هزینه می‌باشد. اما در حال حاضر به نظر می‌رسد چکیده‌نویسی این مقالات در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. برای اینکه چکیده‌ها کارکرد مناسبی داشته باشند باید بر اساس اصول و استانداردهای چکیده‌نویسی نگاشته شوند. در این پژوهش سعی خواهد شد که میزان مطابقت چکیده‌های مقالات

نشریات علمی - پژوهشی حوزه علوم قرآن و حدیث با استاندارد ایزو ۲۱۴ بررسی شود.

۴-۱. اهداف پژوهش

۴-۱-۱. هدف آرمانی

هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان انطباق چکیده‌های فارسی مقالات نشریات علمی-پژوهشی حوزه علوم قرآن و حدیث با استاندارد ایزو ۲۱۴ طی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ می باشد.

۴-۱-۲. اهداف فرعی

- بررسی انواع چکیده‌های (تمام‌نما، راهنما، تلفیقی) نشریات علمی-پژوهشی علوم قرآن و حدیث
- بررسی انطباق چکیده‌ی مقالات از حیث محتوای مدرک (هدف، روش-شناسی، نتایج) با استاندارد ایزو ۲۱۴
- بررسی انطباق چکیده‌ی مقالات از حیث نحوه‌ی ارائه (جایگاه چکیده، اطلاعات کتابشناختی، طول) با استاندارد ایزو ۲۱۴
- بررسی انطباق چکیده‌ی مقالات از حیث سبک (پاراگراف‌بندی و جمله‌بندی، استفاده از افعال معلوم و ضمائر شخصی، اصطلاح‌گزینی) با ایزو ۲۱۴
- رتبه‌بندی چکیده‌ها در حوزه علوم قرآن و حدیث از حیث انطباق با استاندارد ایزو ۲۱۴
- رتبه‌بندی نشریات در حوزه علوم قرآن و حدیث از حیث انطباق با استاندارد ایزو ۲۱۴

۵-۱. پرسش‌های پژوهش

۵-۱-۱. پرسش اصلی

مطابقت چکیده‌های فارسی نشریات علمی-پژوهشی حوزه علوم قرآن و حدیث مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با استاندارد ایزو ۲۱۴ به چه میزان است؟

۱-۵-۲. پرسش‌های فرعی

۱. انواع چکیده‌های (تمام‌نما، راهنما و تلفیقی) نشریات علمی- پژوهشی علوم قرآن و حدیث کدامند؟
۲. انطباق چکیده مقالات از حیث محتوای مدرک (هدف، بحث و تفسیر، روش‌شناسی، نتایج) با ایزو ۲۱۴ به چه میزان است؟
۳. انطباق چکیده‌ی مقالات از حیث نحوه ارائه (جایگاه چکیده، اطلاعات کتابشناختی و طول) با ایزو ۲۱۴ به چه میزان است؟
۴. انطباق چکیده‌ی مقالات از حیث سبک (پاراگراف‌بندی و جمله‌بندی، استفاده از افعال معلوم، اصطلاح‌گزینی و...) با ایزو ۲۱۴ به چه میزان است؟
۵. نشریات در حوزه علوم قرآن و حدیث از حیث انطباق با استاندارد ایزو ۲۱۴ در کدام مرتبه قرار می‌گیرند؟

۱-۶. فرضیه

میزان انطباق چکیده‌های فارسی مقالات نشریات علمی- پژوهشی علوم قرآن و حدیث با استاندارد ایزو ۲۱۴ کمتر از ۵۰٪ است.

۱-۷. تعاریف عملیاتی

چکیده: چکیده شامل فشرده تمام مطالب مهم یا فشرده قسمت‌های ویژه یا فهرستی از محتوای نوشته است.^۱ چکیده، نکات عمده متن اصلی را چنان ارائه می‌کند که خواننده را در تصمیم‌گیری برای مراجعه یا عدم مراجعه به اصل مقاله قادر سازد. همچنین خلاصه‌ای است که از قواعد دقیق و انضباط علمی پیروی می‌کند.^۲

نشریات علمی پژوهشی: شامل نشریاتی است که مقاله‌های آن به ارائه یافته‌های جدید پژوهشی یا ارائه نظریه یا روش جدید در حل مسائل و توسعه علم و فناوری می‌پردازد و جامعه علمی آن را پژوهشی تلقی می‌کند اعم از پژوهش‌های

---

۱. پوری سلطانی و فروردین راستین، **دانشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی**، (تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۸۱)، ۱۲۷.

۲. دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی آ-ژ، ذیل «چکیده و چکیده‌نویسی»

بنیادی، کاربردی و یا توسعه‌ای^۱. این نشریات می‌توانند بعد از طی مراحل، از کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، رتبه علمی - پژوهشی را دریافت کنند.

نشریات حوزه علوم قرآن و حدیث: به نشریاتی اطلاق می‌شود که مقالاتی را که به نحوی با موضوعات قرآنی، رشته‌های وابسته به قرآن، حدیث و رشته‌های وابسته به حدیث ارتباط دارد، در خود جای داده است. در این پژوهش، نشریات علوم قرآن و حدیثی که توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری حائز رتبه علمی - پژوهشی هستند و بین سالهای ۱۳۸۷ - ۱۳۸۹ منتشر شده‌اند جامعه مورد بررسی را تشکیل می‌دهند.

استاندارد ایزو ۲۱۴: ایزو ۲۱۴ استاندارد است که توسط سازمان بین‌المللی استاندارد در سال ۱۹۷۶ در حیطه خدمات چکیده‌نویسی تهیه شده است. ایزو ۲۱۴ رهنمودهایی برای تهیه و نمایش چکیده‌های مدارک می‌باشد. تاکید این استاندارد بر چکیده‌هایی است که از سوی نویسندگان مدارک دست اول تهیه می‌شود، اما رهنمودهای خاص چکیده‌نویسی برای مدارک دست دوم را نیز ارائه کرده است^۲. در این پژوهش منظور از معیارهای استاندارد ایزو ۲۱۴، محتوای مدرک (هدف، روش - شناسی، نتایج)، نحوه ارائه (جایگاه چکیده، اطلاعات کتابشناختی، طول) و سبک (پاراگراف‌بندی و جمله‌بندی، استفاده از افعال معلوم و ضمائر شخصی، اصطلاح - گزینی) می‌باشد.

---

۱. فهرست نشریات علمی پژوهشی بر اساس اعلام وزارت علوم، دی ۱۳۸۹: بازیابی ۱۵/۱/۱۳۹۰ از

<http://www.research.gov.ir/portal/File/ShowFile.aspx?ID=9cb0c60a-976f-4456-b90d-f09073dd3031>

۲. ماندانا صدیق‌بهرادی و فرشته مولوی، **اصول چکیده‌نویسی بر اساس استاندارد ایزو ۲۱۴-۱۹۷۶**، (تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱)، ۱۱.

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

فصل دوم شامل دو بخش است. بخش اول، مبانی نظری مرتبط با موضوع پژوهش و بخش دوم، پیشینه پژوهش در داخل و خارج از کشور.

۲-۱. بخش اول. مبانی نظری

۲-۱-۱. مقدمه

عصر کنونی، عصر انفجار اطلاعات است. هر فردی که تنها به دنبال اطلاعات محدودی از موضوعی باشد، این جمله را درک کرده است. سرازیر شدن انبوهی از اطلاعات صحیح و ناصحیح در مقابل یک سوال، مساله‌ای است که امروزه با آن روبرو هستیم. برای حل این مسئله، باید منابع اطلاعاتی اساسی و معتبر را شناخته و روش‌های دسترسی به آنچه که دقیقاً مورد نظر ماست را بدانیم. ابزارهای فراوانی برای جستجوی اطلاعات علمی در منابع چاپی و الکترونیکی وجود دارند که کاربر را در مسیر اطلاعات کارآمد هدایت می‌کند. چکیده و چکیده‌نامه‌ها به عنوان منابع ردیف دوم از جمله این ابزارها هستند که فرد را در جاییب مدارک و تحقیقات علمی یاری می‌رساند.

ارائه چکیده مدرک در پایگاه‌های اطلاعاتی به عنوان حداقل اطلاعات ارائه شده، ضرورت وجود چکیده‌ای مناسب و با کیفیت را روشن می‌سازد؛ چراکه خواننده بعد از مطالعه چکیده تصمیم می‌گیرد زمان و هزینه‌ای برای دریافت اصل مدرک صرف کند. بنابراین برای داشتن چکیده‌ای با بهره‌وری بالا، باید مفهوم چکیده و اصول اساسی و پذیرفته‌شده چکیده‌نویسی فراگرفته شود. در ادامه این بخش به مفاهیم و تعاریف چکیده، انواع چکیده، نحوه و ارائه سبک چکیده، استاندارد چکیده‌نویسی و ... پرداخته شده است.